

Oponentní posudek diplomové práce

Bc. Jitka Dvořáková

Tabulky pro stanovení výše výživného - role a efektivita v soudní praxi

Katedra genderových studií
Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova Praha

Předložená diplomová práce **Bc. Jitky Dvořákové** „*Tabulky pro stanovení výše výživného - role a efektivita v soudní praxi*“ je zaměřena na analýzu tabulky (lek) pro stanovení výše výživného a to z více hledisek, zejména však z hlediska jejího využití a míry efektivity v soudní praxi. Kontext práce pak zahrnuje i problematiku právních, sociálních či ekonomických souvislostí a dopadů s důrazem na situaci samoživitelů. K výzkumu a následné analýze autorka využívá více konceptů, důsledně však, ve všech výzkumných fázích, se prioritně opírá o kvalitativní feministický výzkum a paradigma kritické teorie. Práce je rozvržena do dvou částí s dalšími členěními na kapitoly a podkapitoly, které jsou doplněny abstraktem, úvodem, závěrem, bibliografií a 3 přílohami. Diplomová práce má charakter teoreticko empirické studie. Vlastní výzkum se metodologicky se opírá zejména o analýzu strukturovaných rozhovorů se soudci a soudkyněmi, kteří o výši výživného rozhodují. Fundovaná teoretická část je podpořena rozsáhlou sekundární analýzou dat a dokumentů. Dokumenty jsou pojaty v sociologickém smyslu – tzn. že autorka pracuje jak s veřejně, právně či politicky vymezenými informačními zdroji, tak s pracemi teoretickými či statistickými včetně mezinárodních a interdisciplinárních průniků.

Dílčí hodnocení jednotlivých částí

2. Teoretická část (10-35)

Teoretická část navazuje na Úvod a vymezuje jak východiska, tak použité koncepty a přístupy diplomové práce. Uvádí souhrn východisek a poukazuje na ekonomické a sociální souvislosti soudobých transformačních procesů, které dopadají na soukromé životy mužů a žen a podmiňují partnerské, manželské či rodičovské role. Vysvětluje, argumentuje a provádí kritické posouzení směřování současné české státní sociální politiky i mezinárodních závazků a také se přímo věnuje návrhům úprav vyživovací povinnosti a jejich instrumentům. Ve vstupní kapitole (2.1.), která se zabývá tématem soudobých příčin a důsledků rozpadu rodin (a partnerství), oceňuje provedenou důslednost a teoretickou připravenost autorky provést teoretickou diskuzi k rozporným a mnohdy i odborníky a veřejností stereotypně vnímaným souvislostem, které jsou velmi často podmíněny či přímo určeny společenskými představami o maskulinitě a femininitě. Navazuje kapitolou, která dobře sociologicky analyzuje hlavní rysy situace neúplných rodin, používá genderový koncept k vysvětlení nerovností a výborně se argumentačně vypořádává s neoliberalními postoji k tomuto tématu (2.2.). Současná národní rodinná politika – kapitola (2.3.) prezentuje pokleslost oficiálních programových dokumentů (i když to tak nepojmenovává), jejich teozovitost a nedostatečnost praktických aktivit. Kapitola mezinárodní rámec vyživovací povinnosti (2.4.), rámuje smlouvy a závazky ČR. Zde stojí za upozornění, že „legislativní dopady v jednotlivých zemích tento rámec limituje jen v jistých principech“ – velice opatrně vyjádřeno, že země jako ČR si rámce vykládají po svém. Kapitola *Úprava určování výše výživného v České republice* (2.5.), je rozšířena o dvě podkapitoly a je těžištěm této části. Dobře popisuje zejména okolnosti významné pro určení výživného, procesy dokazování a nejednotnost v rozhodování soudů. Nejednotnost v rozhodování se všemi dopady (zejména pak poškozování života nezletilých dětí), je v českém soudnictví již mnohaletou záležitostí, neboť je podporovaná také přístupem soudní praxe, v níž je tento absurdní nedostatek sebereflexe (dohoda o

jednotlicích postupech), přičítán výsostnému právu soudců nezávisle rozhodovat (sic!). Rozšiřující podkapitoly prezentují: (1) politickou praxi, která přijetí návrhů na náhradní výživné (včetně variant a úprav) již zhruba jednu dekádu bojkotuje a (2) hlavní příčiny neprůchodnosti změn, jimiž jsou „ekonomický liberalismus, sociální konservatismus a genderové předsudky“.

3. Empirická část (36-71)

Tato část diplomové práce obsahuje zhruba tři okruhy: jednak jsou vysvětleny veškeré metodologické aspekty práce, dále pak je součástí práce vlastní analýza rozhovorů se soudci a soudkyněmi a její výsledky. Třetí okruh této části je věnován závěrečnému shrnutí. Struktura empirické části je podobná první části – opět se jedná o dvě rozsáhlé kapitoly s větším počtem podkapitol.

Metodologie provedeného výzkumu je popsána tak excelentně, že je až záhadou, proč diplomantka tématu metodologie dává tolik prostoru a navíc přímo učebnicově diskutuje o jednotlivých úskalích svých metodických postupů, a víc než obhajobě se věnuje kritické rozpravě. Až po prostudování celé empirické části je posuzovateli zřetelné na jaký „tenký led“ kvalitativního výzkumu diplomantka vkročila, a postupně se otevírá i odpověď na otázku proč. Téma nedostatečného výživného je tak závažný existenční limit pro sociální a hodnotový vývoj tímto problémem zasažených dětí (a obvykle také jejich matek), že badatelsky podmiňuje úsilí o nezpochybnitelné výzkumné kroky. Použitá metodologie celkově i ve svých dílčích provedeních je velkou oporou předložené práce. (3.1 – 3.1.2.2.).

Vlastní analýza rozhovorů patří nejzajímavějším částem práce, nejen svým zpracováním, ale zejména prezentací výsledků, odbornou diskuzí reflektující mnohovrstevnatost instrumentu, jakým je „doporučující tabulka v praxi“ a trestuhodným odhalením, že otázka výživného se nikdy nestane „věcí veřejnou“, která by měla šanci být řešena, ale bude vždy jen ledabyly přehlížena a odkládána. Laika překvapí odhalený způsob vytváření „soukromých“ náhradních instrumentů pro stanovení výživného v praxi i urputnost tvrzení soudců i soudkyň, že extrémny se nekonají. Naopak nepřekvapí, že advokáti se s odkazy na tabulku setkávají často, nekonzistence spočívá v tom, že soudci si ve svých prezentovaných zdůvodněních často tabulkou vypomohou, a to přesto, že rozhodli na základě jiných podkladů. Analýza odhalila plno dalších zajímavých momentů, například, že soudkyně o nákladech na mimino uvažuje jinak, pokud má sama děti. Lze jen doufat, že jiná bezdětná (jiný bezdětný), projde instruktáží, kolik vlastně několikaměsíční dítě stojí. Analýza odhalila i hlubší problémy jako byly: (1) dvojí interpretace přívlastku tabulky „doporučující“ vedoucí k různým odůvodněním rozhodnutí, (2) přímé chybné opomenutí vazby tabulkových hodnot k počtu dětí, (3) disfunkci tabulky u speciálních potřeb dětí, (4) fakt, že se jí mnoho soudců neřídí vůbec, (5) subjektivnost spravedlnostní představy a další. S největší pravděpodobností však, zdá se, Tabulka konzervuje kontext uvažování celého systému (a české společnosti) „o postavení matek, od nichž se požaduje starost o dítě za jakýchkoliv podmínek“, náklady pečujících matek se totiž nezohledňují, ale pokládají za přirozené. Analýzu lze však ocenit i z hlediska toho, co vypovídá o velkých českých institucích (ministerstva, parlament, politické strany, atd.), či přímo o fenoménu opatrovnického rozhodování a soudnictví. Je unikátní i jako dílčí vhled do procesů utváření společenských norem a hodnotových orientací v české společnosti po roce 1989 (3.2. – 3.2.3.).

4. Závěr

V závěru jsou obsažena teoretická i praktická shrnutí celé práce. Je poukázáno na průvodní jev problému zlepšení situace v oblasti používání tabulek a sjednocení praxe, kterým je nekonzistentnost argumentů, dle kterých soudní praxe rozhoduje a koná. Zkušenost, že v tomto zavedeném systému občas zafunguje lidský faktor i jako prvek napravující nerovnosti a nespravedlnosti, je pro mne málo. Diplomantka navrhuje řadu řešení, která by v mnohém zlepšila současný stav a navrhuje i vhodná další výzkumná témata.

Celkové hodnocení práce:

- Autorka zpracovala náročně pojatý koncept teoretické části odborně výborně. Cením si vyváženosti a skloubení teoretické části práce. Lze ocenit také schopnost a odbornou erudici při skloubení různých konceptů, metod či poznatků různých sociálních věd a disciplín.
- Zvláště chci ocenit využití možností, forem a přístupů feministického výzkumu jako poznávacího instrumentu pro porozumění složitým společenským procesům a stereotypům.
- Práce čerpá z mnoha relevantních zdrojů – jak teoretických studií, tak analytických prací a neopomíná žádnou z klíčových prací k tomuto tématu, včetně statistických a datových zdrojů.
- Velmi dobře diplomantka zvládla vývojovou a časovou linii – od formulace problému k nastolení otázek až k praktickým dopadům a k uchopení složitosti skryté byrokratické a mnohvrstevnaté ideologické manipulace se zájmy nezletilých. Pečlivost, kterou diplomantka věnuje genezi je mimořádná. Jedinou menší výtka mám k názvu části: „*Teoretická část*“. Více by této části možná prospěla struktura několika dílčích kapitol.
- Část empirická je zpracována rovněž velice dobře. Autorka prokázala hlubokou znalost metodologie i technik kvalitativního výzkumu a vysokou schopnost analytického myšlení.
- Obě části práce jsou vyvážené a práce působí konzistentně, návaznost a skloubení prokazují i jednotlivé kapitoly.
- Oceňuji také jazyk práce, styl práce, srozumitelnost, preciznost definic a argumentů.

Předložená diplomová práce je, v oblasti společenských věd, jednou z mála odborných studií, které dokázaly uchopit tak málo zpracované dílčí sociální téma. Splňuje vysoké nároky na vědecké zpracování, protože kreativně a s vysokou erudicí dokázala analyzovat složité sociální konstrukce a souvislosti. Proto celkově hodnotím diplomovou práci Bc. Jitky Dvořákové jako mimořádnou, v mnoha ohledech fundovanou vědeckou práci. Dokázala téma uchopit jak teoreticky, tak analyticky v jeho strukturální, časové i individuální komplexitě. To byl úkol ambiciózní a koncept, který zvolila osobitý a odborně přínosný.

Nad rámec vědeckého přínosu práce oceňuji senzitivitu, zaujatost pro zvolený cíl práce, vysokou míru kritičnosti a prezentovaný citlivý přístup vyznačující se porozuměním těm, kteří jí poskytují rozhovor.

Práce by si zasloužila větší publicitu. Pro širší dopad jejích poznatků jak do odborné veřejnosti, tak do sféry veřejné politiky lze doporučit využití práce pro nabídnutí článků do odborných či veřejnoprávních periodik.

Doporučuji práci k obhajobě a hodnotím ji stupněm: výborně

V Praze dne 5. září 2013

PhDr. Marie Čermáková
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

